

Сачовський І.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної і прикладної економіки
Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Sachovskyi Igor

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Theoretical and Applied Economics,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ДО ПИТАНЬ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

TO THE PECULIARITIES OF THE ACTIVITY OF FARMS IN ZHYTOMYR REGION

Фермерські господарства – це принципово новий для сільського господарства України вид виробництва. Як свідчить досвід їх запровадження, масштаби розповсюдження, ефективність функціонування перебувають у прямій залежності від глибини проникнення ринкових відносин у всіх сферах суспільного виробництва. Це основний лейтмотив статті. Її визначальними особливостями було, зокрема, таке. По-перше, розглядалися роль і місце фермерських господарств в агропромисловому комплексі, в даному разі Житомирської області, шляхом аналізу такої розрахункової величини, як питома вага господарств зазначеного виду в загальних обсягах виробництва найважливіших сільськогосподарських культур (з огляду на незначну питому вагу тваринницької підгалузі). По-друге, що важливо, основний акцент у статті робився на аналізі такого визначального показника, як рівень рентабельності основних видів сільськогосподарської продукції (рослинництва і тваринництва), доповнений, до речі, деталізованим розглядом структури витрат на їх виробництво. І, по-третє, зрозумілим і, можливо, навіть необхідним було й те, що автор уважав за доцільне суттєво деталізувати специфіку рослинницької підгалузі фермерських господарств Житомирщини, головним чином, шляхом проведення їх групування за розмірами сільськогосподарських угідь. Такі коротко особливості пропонованої статті. У відомому розумінні вдаючись у тавтологію, варто окремо повторити, що власне аналіз вищезазначених конкретизованих показників дав підставу для вироблення більш глобальних висновків.

Ключові слова: фермерські господарства, структура продукції фермерських господарств, рівень рентабельності основних видів продукції, структура витрат на виробництво продукції, сільськогосподарські угіддя.

Фермерские хозяйства – это принципиально новый для сельского хозяйства Украины вид производства. Как свидетельствует опыт их внедрения, масштабы распространения, эффективность функционирования пребывают в прямой зависимости от глубины проникания рыночных отношений во всех сферах общественного производства. Это главный лейтмотив статьи. Ее отличительными чертами было, в частности, такое. Во-первых, рассматривались роль и место фермерских хозяйств в агропромышленном комплексе, в данном случае Житомирской области, путем анализа такой расчетной величины, как удельный вес хозяйств указанного вида в общих объемах производства наиболее важных сельскохозяйственных культур (с учетом незначительного удельного веса животноводческой подотрасли). Во-вторых, что важно, основной акцент в статье был сделан на анализе такого показателя, как уровень рентабельности основных видов сельскохозяйственной продукции (растениеводства и животноводства), дополнен, кстати, детализированным рассмотрением структуры издержек на их производство. И, в-третьих, понятным и, возможно, даже необходимым было и то, что автор посчитал целесообразным существенно детализировать специфику растениеводческой подотрасли фермерских хозяйств Житомирщины, главным образом, путем проведения их группировки по размерам сельскохозяйственных угодий. Таковы вкратце особенности предлагаемой статьи. В известном смысле впадая в тавтологию, уместно отдельно повторить, что собственно анализ конкретизированных показателей послужил основанием для более глобальных выводов.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, структура продукции фермерских хозяйств, уровень рентабельности основных видов продукции, структура издержек на производство продукции, сельскохозяйственные угодья.

Characteristic features of the proposed article were as follows. First, the characteristics of the place and, accordingly, the role of farms in the agro-industrial complex of Zhytomyr region are relatively detailed, which found its expression, in particular, in the fact that data on production volumes in farms of this type in absolute terms. This significantly expands the range of required, calculated values. In our case, the relationship between the volume of production of the most important subsectors of agriculture, such as crop production and animal husbandry. In addition, it made it possible to determine the share of farms in total agricultural production in the region as a whole and in terms of these subsectors. In the context of the above, it is not least important that the consideration of the role and place of farms was not limited to this, it was detailed, for some reason (insignificant share of livestock products), giving in one of the tables data on the share of major species crops, in particular wheat, barley, sunflower, potatoes, etc. Directly in the article this is more fully reflected. Secondly, in a certain sense, the peculiarity of the article is that in the process of analyzing the efficiency of farms – in our case, Zhytomyr region – the main emphasis was placed on the indicators that are decisive in this regard. This is the level of profitability of the main types of agricultural products, both crop and livestock products. Together with the indicator of the structure of crop rotations, it gives a more or less complete idea of the level of efficiency of each individual farm. Moreover, it probably reflects all the main aspects of the functioning in this case of farms of this type. One of the most important indicators that determine the level of profitability of certain types of agricultural products is perhaps not so much the absolute value of costs as their structure. It is given and considered separately in one of the tables. Moreover, this is a complex table, without regard to its division into cost structures in crop or livestock subsectors. And, thirdly, it was clear and, perhaps, even necessary that the author considered it expedient to significantly detail the specifics of the crop sub-sector of farms in Zhytomyr region mainly by grouping them by size of agricultural land.

Keywords: farms, the structure of farm products, the level of profitability of basic products, the structure of production costs, agricultural land.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Як свідчить досвід, як правило, країн із розвинутою ринковою економікою, фермерство є однією з найбільш прогресивних і ефективних форм господарювання на селі. Наголошуємо, розвинутих країн, формування ринкових відносин в економіці яких, образно кажучи, тривало якщо не століттями, то не одним десятиліттям. І, у відомому розумінні іронізуючи, у плані утвердження в економіці нашої країни фермерства ми йдемо тим самим шляхом. Правда, тут є низка суттєвих моментів.

По-перше, складається враження, що вже на зорі переходу до ринкових методів господарювання в економіці України запровадження фермерства носило у відомому розумінні штучний характер, не було підкріплено достатнім економічним підґрунтям, іншими словами, були відсутні економічні передумови для розширення сфери їх впливу і значення.

По-друге, і це, мабуть, один із наслідків недостатнього розроблення як теоретичних, так і практичних питань розвитку фермерства в тому, що на прикладі запровадження вказаної форми землекористування існує в принципі інколи невідповідність між задекларованими в тих чи інших нормативних актах завданнями і реальним станом речей, насамперед, в економіці країни. У контексті сказаного наведемо хоча б такі викладки. Підраховано, наприклад, що від часу запровадження фермерських господарств Верховною Радою України із цього приводу було прийнято приблизно 60 законів, інших нормативних документів. У принципі раціональне зерно у цьому є. Фактом є усвідомлення вказаним органом влади значення фермерських господарств на шляху формування у сільському господарстві ринкових відносин. І водночас, за нашими прикидками, у переважній більшості областей України питома вага фермерських господарств знаходиться приблизно на рівні 2,0–7,0% загальних обсягів сільськогосподарського виробництва залежно значною мірою від конкретного регіону. Але ми б хотіли

звернути увагу на такі два аспекти. По-перше, як уже було сказано, воно, по суті, не відповідає хай навіть теоретичному потенціалу фермерства. А по-друге, що важливо, якщо в окремі періоди в тій чи іншій області й мав місце факт зростання ролі фермерства, то воно, як правило, було незначним, більше відповідає істині твердження, що фермерські господарства займають постійно незначну питому вагу в загальних обсягах сільськогосподарського виробництва. Одним із проміжних і очевидних висновків є те, що коефіцієнт корисної дії прийнятих законодавчих і нормативних документів приблизно на тому ж рівні, хоча в житті країни, тим більше економічному, усе набагато складніше. Такий здебільшого історико-психологічний вступ пропонованої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. На нашу думку, характер тих чи інших публікацій на ту чи іншу тематику, періодичність їх виходу у світ можуть виступати одними з важливих свідчень актуальності питання, що в них розглядаються. Це стосується, зокрема, й питань розвитку агропромислового комплексу України, його найважливіших складників, у тому числі фермерських господарств. Стосовно останніх, то тут є багато питань, які залишаються відкритими, їх специфіка дає багато своєрідної інформації для роздумів. Взяти хоча б таке. Як було сказано, на тлі великого пожвавлення в плані кількості прийнятих законодавчих документів стосовно розвитку фермерських господарств у нашій країні кількість наукових публікацій на вказану тематику досить таки обмежена. Скажемо більше. У періодичному виданні «Економіка АПК», спеціалізованому на питаннях розвитку аграрного сектору України, якщо не помиляємося, за останні три роки не було жодної публікації по проблемах розвитку суто фермерських господарств. У кращому випадку вони розглядалися в комплексі питань підвищення ефективності вітчизняного АПК. Відповідь на цю ситуацію якоюсь мірою дає Ю. Лупенко, зазначаючи,

що «...Україна не має достатніх можливостей ... для утвердження фермерства як базового укладу свого аграрного устрою» [5, с. 5]. Цілком допустимо, що цим можна пояснити й охолодження інтересу до питань, розглядуваних у нашій статті. І все-таки, коротко, вони актуальні, можливо, навіть не меншою мірою, ніж це мало місце на етапі запровадження фермерських господарств.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – дати узагальнююче уявлення про сучасний стан розвитку фермерських господарств на прикладі Житомирської області.

Реалізація цього завдання передбачає:

- розгляд сучасного стану фермерства як закономірний наслідок тих перетворень, які мали місце у цьому секторі економіки в попередній період;
- розкриття механізму функціонування фермерських господарств на прикладі Житомирської області;
- вироблення відповідних належних теоретико-практичних висновків з аналізу господарської діяльності фермерських господарств у вказаній області.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Певне уявлення про специфіку виробництва у фермерських господарствах на Житомирщині дають дані табл. 1.

Їх розгляд дає змогу зробити низку важливих висновків. По-перше, незначна, по суті, питома вага фермерських господарств у загальних обсягах сільськогосподарського виробництва – у межах 4,7–5,4%. По-друге, у період з 2016 по 2020 р. вона трималася на стабільно низькому вказаному рівні, будь-яких зрушень, бажано у бік зростання, не спостерігалось. Більше того, якоюсь мірою особливістю є наявність перепадів у питомій вазі фермерських господарств у загальних обсягах сільськогосподарського виробництва в окремі роки; якщо, наприклад, у 2018 р. вона становила 5,3%, то вже в наступному, 2019-му, опустилася до рівня 4,9%, і це без урахування динаміки сільськогосподарського виробництва в області у цілому. По-третє, відмінною рисою виробництва у фермерських господарствах Житомирщини є те, що з його загальних обсягів приблизно 9/10 становила продукція рослинницької підгалузі (у 2019 р. вона взагалі становила 93,2%). І в цьому разі мали місце суттєві перепади (від 6,8%

у 2019-му, як уже говорилося, до 13,5% у 2016 р.). По-четверте, хотілося б окремо виділити специфіку згаданого 2019 р. Насамперед у тому плані, що у цьому році порівняно з попереднім обсяги виробництва у фермерських господарствах скоротилися на 111,1 млн грн. Хоча у цілому, з відомою часткою умовності, у період із 2016 по 2020 р. за вказаним винятком у фермерських господарствах Житомирщини мали місце ознаки тенденції зростання загальних обсягів виробництва.

З урахуванням вищесказаного необхідна деталізація особливостей діяльності фермерських господарств Житомирської області рослинницької підгалузі. Основні з них, вважаємо, наведено в табл. 2 (табл. 2).

Тут найважливішим є таке. По-перше, якоюсь мірою тенденції набуло зростання питомої ваги фермерських господарств у виробництві зернових (зернобобових) культур – із 6,4% у 2016 р. до 8,1% у 2020-му. Щоправда, у структурі власне продукції вказаного виду мали місце суперечливі явища: якщо зростання питомої ваги виробництва пшениці носило більш чітко виражений характер (із 7,5% у 2016 р. до 10,3% у 2020 р.), ще рельєфніше воно проявилось на прикладі проса (із 5,4% у 2016 р. до 11,1% у 2020 р.), то майже незначним (із 5,1% до 6,9% у зазначений період) воно було під час вирощування кукурудзи на зерно; на одному рівні, по суті, трималася питома вага ячменю (у межах 9,8–12,9%), і, що цікаво, поступово зменшуються посіви під гречку (питома вага її обсягів скоротилася з 14,2% у 2016 р. до 5,2% у 2019-му). Стосовно інших, по-друге, культур, то тут заслуговує на окремий розгляд таке. Змінюється структура посівних площ (відповідно, й обсяги виробництва). Так, у вказаний період зростала питома вага сої (правда, незначно) і досить-таки динамічно – вирощування ріпаку і кользи (з 2,2% до 9,9% у названі роки). Разом із цим питома вага соняшнику зменшилася з 11,1% у 2016 р. до 8,5% у 2020-му. У виробництві всіх інших, окрім названих, сільськогосподарських культур суттєвих зрушень не спостерігалось, як правило, обсяги виробництва їх у вказаний період трималися на одному рівні.

І з урахуванням вищенаведеного беремося стверджувати, що одним із важливих чинників, що зумовлюють обсяги виробництва тих чи інших видів сільськогосподарської продукції, є їх рівень рентабельності,

Таблиця 1

Сільськогосподарська продукція у фермерських господарствах

	2016	2017	2018	2019	2020
У постійних цінах 2016 р., млн грн					
Сільськогосподарська продукція	1135,2	1140,4	1445,6	1334,5	1400,5
продукція рослинництва	982,2	1026,1	1341,2	1243,7	1272,5
продукція тваринництва	153,0	114,3	104,4	90,8	128,0
Відсотків до підсумку					
Сільськогосподарська продукція	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
продукція рослинництва	86,5	90,0	92,8	93,2	90,9
продукція тваринництва	13,5	10,0	7,2	6,8	9,1
Відсотків до загального обсягу сільськогосподарського виробництва					
Сільськогосподарська продукція	5,0	4,7	5,3	4,9	5,4
продукція рослинництва	4,3	4,2	4,9	4,5	4,9
продукція тваринництва	0,7	0,5	0,4	0,4	0,5

що в числі інших спричинює необхідність його розгляду. Стосовно фермерських господарств Житомирської області, то основні дані наводяться в табл. 3.

Із наведених у табл. 3 даних уважаємо за необхідне виділити таке.

По-перше, є низка культур, виробництво яких у 2020 р. було нерентабельним. Це, зокрема, овочеві культури (-48,6%), картопля (-6,3%), буряки цукрові (-4,8%). На тлі цього своєрідною інформацією для роздумів є те, що рентабельність плодівих та плодово-ягідних культур у цей рік становила 116,0%. Ба більше, збитковість виробництва трьох із перших названих культур спостерігалася лише в 2020 р. (як і надприбутковість плодівих (плодово-ягідних) культур), хоча й носила незворотний, якоюсь мірою поступовий характер. Для порівняння: у 2016 р. рентабельність овочевих культур становила 41,9%, буряків цукрових – 28,0%, картоплі – 22,6%. Це, мабуть, зумовлено далеко не однією причиною, у числі яких чи не головним чином існуючою системою ціноутворення на основні види сільськогосподарської продукції. По-друге, з урахуванням сказаного раніше вважаємо за доцільне окремо виділити й те, що у цілому має місце тенденція зниження рівня рентабельності, зокрема, насіння соняшнику: якщо в 2016 р. він

становив 80,6%, то вже в 2019 р. опустився до рівня 18,5%. І хоча в 2020 р. спостерігалось різке зростання, до 58,3%, це, скоріше за все, епізодичне явище (знижуються ж обсяги виробництва цієї культури). Якоюсь мірою з вищесказаним перегукуються й те, що падіння рівня рентабельності зернових та зернобобових культур носить системний, постійний характер, без будь-яких суттєвих перепадів – із 51,3% у 2016 р. до 20,2% у 2020 р. По-третє, цікавими у всіх відношеннях є показники рівня рентабельності основних видів продукції тваринництва. Виявляється, у фермерських господарствах Житомирщини виробництво всіх найважливіших видів продукції вказаної підгалузі (за винятком, по суті, лише молока: 12,1% у 2020 р. і, але це скоріше символічно, свиней на м'ясо – лише 2,4%) у 2020 р. було збитковим, особливо це стосується овець та кіз на м'ясо: -53,3% (стосовно птиці на м'ясо, то за умови відсутності даних за 2020 р. можна констатувати: на протязі всього розглядуваного періоду його виробництво було стабільно нерентабельним).

Така оглядово характеристика рівня рентабельності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах Житомирської області на протязі 2016–2020 рр.

Таблиця 2

**Питома вага фермерських господарств
у загальних обсягах виробництва сільськогосподарських культур**

	2016	2017	2018	2019	2020
Культури зернові та зернобобові, у тому числі	6,4	8,1	7,7	7,7	8,1
пшениця	7,5	8,9	9,3	9,4	10,3
ячмінь	12,1	12,2	9,8	12,9	11,4
кукурудза на зерно	5,1	7,5	6,8	6,6	6,9
просо	5,4	5,4	4,9	11,9	11,1
гречка	14,2	14,1	8,0	5,2	5,6
Буряк цукровий фабричний	0,7	1,0	0,7	0,1	0,2
Соняшник	11,1	8,8	9,9	8,6	8,5
Соя	8,6	8,2	9,4	9,0	10,6
Ріпак і кольза	2,2	2,4	6,5	6,2	9,9
Картопля	1,0	0,5	1,3	0,9	1,1
Культури овочеві	0,5	0,6	0,4	0,5	0,4
Кукурудза кормова	6,8	8,8	7,7	7,6	6,2
Культури плодові та ягідні	0,8	0,4	1,1	0,4	0,5

Таблиця 3

Рівень рентабельності сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах

	2016	2017	2018	2019	2020
Культури зернові та зернобобові	51,3	34,2	46,5	27,0	20,2
Насіння соняшнику	80,6	45,9	42,8	18,5	58,3
Буряк цукровий фабричний	28,0	18,7	26,1	16,5	-4,8
Культури овочеві	41,9	28,2	30,6	-30,2	-48,6
Картопля	22,6	44,7	66,0	92,9	-6,3
Культури плодові та ягідні	-38,3	–	–	–	116,0
Молоко	13,5	13,5	5,4	11,0	12,1
Велика рогата худоба на м'ясо	-17,9	81,2	-13,4	-30,6	-30,6
Свині на м'ясо	16,2	14,3	20,8	2,8	2,4
Вівці та кози на м'ясо	11,0	-68,1	-54,4	-30,4	-53,3
Птиці на м'ясо	-49,8	-2,9	-75,0	-18,8	–

Із метою поглиблення пізнавальності специфіки рівня рентабельності сільськогосподарської продукції тих чи інших підгалузей розглянемо дані стосовно структури витрат на її виробництво (табл. 4).

Відразу ж зауважимо, що табл. 4, передусім, комплексна, у ній об'єднуються і поєднуються дані про сільськогосподарське виробництво у фермерських господарствах Житомирщини у цілому. Це має свої переваги. Але відразу ж не можна не повторити, що в загальних обсягах виробництва фермерських господарств указаної області 9/10 їх величини припадає на рослинницьку галузь. У прямому зв'язку із цим перебуває передусім та особливість, що в наведеній структурі витрат питома вага кормів знаходиться у межах приблизно 8,1–10,3%. Інші ж показники стосуються переважно рослинництва. Зокрема, ми б виділили те, що навіть у наведеній табл. 4 на частку мінеральних добрив припадало приблизно 1/5 усіх витрат і була постійною якоюсь мірою. Значна (1/10) й питома вага пального і мастильних матеріалів, приблизно такою ж була й величина насіння і посадкового матеріалу. Суттєво узагальнюючи, з урахуванням, зокрема, вищесказаного, напрошується висновок, що чи не вирішальним чинником динаміки рентабельності основних видів сільськогосподарської продукції, у фермерських господарствах зокрема, є власне система ціноутворення.

З урахуванням вищесказаного потребує більшої деталізації виробництво власне продукції рослинництва. Зокрема, наочною є така діаграма (рис. 1).

Як бачимо, у цілому прослідковується безпосередня залежність між розмірами сільськогосподар-

ських угідь і величиною продукції, у даному разі рослинництва, що піддається розумінню і поясненню. Але не настільки пряма, як бачимо. Так, у 2017 р. порівняно з попереднім темпи зростання обсягів виробництва продукції рослинництва значно випереджали динаміку зростання величини сільськогосподарських угідь, більше того, в останньому мало місце зменшення їх величини на 5,9 тис га за стабілізації обсягів продукції. Показовою була динаміка обох показників у 2018 р. порівняно з 2017 р. Тут прослідковувалася пряма залежність між збільшенням величини сільськогосподарських угідь і розмірами обсягів виробництва. Ця ж особливість зберігалася й у 2019 р. порівняно з попереднім, щоправда, в умовах зменшення величини обох розглядуваних показників. У 2020 р. темпи зростання обсягів виробництва випереджали динаміку росту величини сільськогосподарських угідь. Залишається, мабуть, додати, як це наглядно продемонстровано, на протязі 2018–2020 рр. стабілізувалися розміри сільськогосподарських угідь, притому, що в 2019 р. був спад виробництва на 111,1 млн грн порівняно з попереднім роком.

Деталізуємо характеристику рослинницької підгалузі наведенням даних стосовно групування фермерських господарств Житомирської області за розмірами сільськогосподарських угідь, що припадає на одне господарство (табл. 5).

Як бачимо, тут є низка цікавих моментів. По-перше, на Житомирщині є лише одне фермерське господарство з площею сільськогосподарських угідь до 1 га. Лише одне з них має площу в межах 3,0–4,0 тис га і одне – площу більше 4,0 тис га.

Таблиця 4
Структура витрат на виробництво продукції у фермерських господарствах Житомирської області

	Відсотків до підсумку			
	2017	2018	2019	2020
Витрати усього	100,0	100,0	100,0	100,0
Прямі матеріальні витрати у тому числі	58,2	59,2	55,8	59,5
насіння на посадковий матеріал	9,9	9,8	9,3	10,0
Корми	8,1	8,5	6,2	10,3
з них покупні	2,2	2,3	2,0	4,5
інша продукція сільського господарства	0,8	1,2	0,8	1,0
мінеральні добрива	17,1	16,3	18,5	18,1
пальне і мастильні матеріали	10,7	12,1	11,3	9,3
електроенергія	1,0	1,2	0,9	1,3
паливо й енергія	1,2	1,1	0,5	0,3
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	5,4	6,6	6,7	5,6
Прямі витрати на оплату праці	6,9	7,5	7,5	7,0
Інші прямі витрати у тому числі	18,1	20,3	26,4	22,2
відрахування на соціальні заходи	1,5	1,9	1,6	1,5
орендна плата за				
земельні частки (паї)	10,1	10,5	15,4	9,9
майнові паї	0,1	0,1	0,0	0,1
Амортизація	4,7	5,7	7,3	7,9
Загальновиробничі витрати з них	16,8	13,0	10,3	12,3
оплата послуг сторонніх організацій	8,0	7,7	4,8	6,4

Рис. 1. Площа сільськогосподарських угідь та сільськогосподарська продукція у фермерських господарствах

Таблиця 5

Розподіл фермерських господарств, які мали сільськогосподарські угіддя, за розміром (на 1 листопада 2020 р.)

	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	одиниць	відсотків до загальної кількості	тис. га	відсотків до загальної площі сільськогосподарських угідь
Господарства, що мали сільськогосподарські угіддя у тому числі площею, га	432	73,0	77,2	100,0
до 1,0	1	0,2	–	–
1,1–3,0	7	1,2	0,0	0,0
3,1–5,0	12	2,0	0,1	0,1
5,1–10,0	30	5,1	0,3	0,4
10,1–20,0	52	8,8	0,8	1,0
20,1–50,0	105	17,7	3,6	4,7
50,1–100,0	78	13,2	5,7	7,4
100,1–500,0	113	19,1	26,2	33,9
500,1–1000,0	24	4,1	16,6	21,5
1000,1–2000,0	5	0,8	7,3	9,5
2000,1–3000,0	3	0,4	7,7	10,0
3000,1–4000,0	1	0,2	–	–
Більше 4000,0	1	0,2	–	–
Господарства, що не мали сільськогосподарських угідь	160	27,0	–	–

По-друге, найчисленнішою є група фермерських господарств із площею, що припадає на одне фермерське господарство, у межах 100–500 га – 19,1% від їх загальної кількості, тобто приблизно кожне п'яте. Майже такою самою є й кількість фермерських господарств із площею сільськогосподарських угідь у межах 20–50 га – 17,7% їх загальної кількості. Досить численна й група господарств із площею угідь, що припадає на одне з них, у межах 50–100 га –

13,2%, тобто на вказані три групи загалом припадає приблизно 68,4% усіх фермерських господарств, що мали сільськогосподарські угіддя.

Така у цілому характеристика наведеного групування фермерських господарств Житомирщини за величиною сільськогосподарських угідь, що припадало на одне господарство.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. З урахуванням вищесказано-

го можна зробити певні висновки, найбільш узагальнюючими з яких є, зокрема, такі:

Фермерські господарства – це принципово новий для України вид сільськогосподарського виробництва, породжений ідеєю утвердження в економіці країни ринкових відносин.

Масштаби розповсюдження, ефективність функціонування фермерських господарств, на нашу думку, перебувають у прямій залежності від глибини проникнення ринкових відносин як в економіку країни у цілому, так і в агропромисловому комплексі зокрема.

Уважаємо за доцільне окремо відзначити й таке: недопустиме механічне привнесення, просте запозичення основних елементів діяльності фермерських господарств із практики їх функціонування у житті розвинених зарубіжних країн: там для цього є зовсім інші необхідні відповідні передумови порівняно з нашою дійсністю.

Природа і характер організації виробничих процесів у фермерських господарствах суттєво відрізняються від існуючої системи виробничих відносин як у сучасних сільськогосподарських підприємствах, так і в господарствах населення ще більшою мірою.

Окремо хотілося б сказати й те, що чи не основну роль у розповсюдженні фермерських господарств покликає відіграти вся система економічних інструментів, які застосовуються у практичній діяльності, існує необхідність їх комплексного використання, урахування і реалізація на практиці того, що в умовах формування ринкових відносин кардинально змінилися природа, цільові функції і характер практично кожного з них, змінилися, що чи не найважливіше, роль і місце держави в управлінні економічними процесами.

Зміна форми власності на землю своїм безпосереднім наслідком має необхідність зміни способу мислення передусім селян.

Бібліографічний список:

1. Кириленко І.Г., Івченко В.Є. Економічні аспекти трансформації сільськогосподарського виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2017. № 3. С. 21–29.
2. Кропивко М.Ф. Позитиви і негативи аграрного устрою України. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 6–18.
3. Лупенко Ю. Роль держави в питаннях розвитку аграрного сектору економіки. *Економіка АПК*. 2020. № 11. С. 5.
4. Лупенко Ю. Роль сільського господарства в сучасній економіці. *Економіка АПК*. 2020. № 9. С. 5.
5. Лупенко Ю. Проблеми становлення аграрного устрою в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 5.
6. Сільське господарство Житомирської області : статистичний збірник. Житомир, 2021. 328 с.

References:

1. Kirilenko I.G., Ivchenko V.E. (2017) Economic aspects of transformation of agricultural production in Ukraine. *Economics of agro-industrial complex*, no. 3, pp. 21–29.
2. Kropivko M.F. (2020) Positives and negatives of the agrarian system of Ukraine. *Economics of agro-industrial complex*, no. 7, pp. 6–18.
3. Lupenko Y. (2020) The role of the state in the development of the agricultural sector of the economy. *Economics of agro-industrial complex*, no. 11, p. 5.
4. Lupenko Y. (2020) The role of agriculture in the modern economy. *Economics of agro-industrial complex*, no. 9, p. 5.
5. Lupenko Y. (2020) Problems of formation of the agrarian system in Ukraine. *Economics of agro-industrial complex*, no. 7, p. 5.
6. Statistical collection: Agriculture of Zhytomyr region (2021), Zhytomyr, p. 328 p. (in Ukrainian).